



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

Τίτλος Μαθήματος: ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ

Ενότητα 5η: Η φιλοσοφία της ζωής του Βίλχελμ Ντίλταϊ (α)

Όνομα Καθηγητή: ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΛΕΡΗ

Τμήμα: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα **ΠΠ**

1. Σκοποί Ενότητας

Γενική παρουσίαση του φιλοσοφικού προγράμματος του Βίλχελμ Ντίλταϊ για ένα προχώρημα πέρα από τα όρια (γνωσιολογικά και όντολογικά) που θέτει η καντιανή γνωσιολογία: συνάρτησης ατομικότητας και ιστορικότητας, διείσδυση σε βαθύτερα από το λογικό επίπεδα της συνείδησης και ανάδειξη του επιπέδου του βίου και της βίωσης ως βασικού επιπέδου συνείδησης της ανθρωπίνης ύπαρξης.

2. Περιεχόμενα ενότητας

Ερμηνευτικός σχολιασμός του σύντομου σημειώματος του Β. Ντίλταϊ «Προχώρημα πέρα από τον Καντ» (γύρω στο 1880)

Βασικό κείμενο:

ΒΙΛΧΕΜ ΝΤΙΛΤΑΪ, «ΠΡΟΧΩΡΗΜΑ ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΝΤ», μεταφρ. στα ελληνικά Αικ. Καλέρη, στο περιοδικό *Ινδικτος*, τεύχος 15 (2001), σελ. 132-136

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

Αποσπασματικό, εν μέρει αυτόγραφο, εν μέρει υπαγορευμένο, ανεπίγραφο κείμενο από τα κατάλοιπα του Ντίλταϊ. Δημοσιεύεται στην έκδοση των έργων του Ντ.: *Wilhelm Dilthey, Gesammelte Schriften*, τόμος VIII, σελ

[στον τόμο αυτόν, υπό την επιμέλεια του Μπέρνχαρντ Γκραιτχούζεν (Berhardt Groethuysen), συγκεντρώνονται και εκδίδονται δοκίμια και κείμενα του Ντ. κάτω από τον τίτλο "**Ιστορική συνείδηση και κοσμοθεωρίες**"]

Το προχώρημα του Ντίλταϊ πέρα από την καντιανή φιλοσοφία αφορά στην αναγνώριση εκ μέρους του της **θεμελιώδους σημασίας της ιστορικής διάστασης της συνείδησης**.

Τα βασικά σημεία της 1ης παραγράφου:

κατά τον Ντ. η ίδια η πραγματικότητα μας δίδεται άμεσα ως πραγματικότητα («μας είναι δεδομένη ως τέτοια») και αυτό είναι το πλέον θεμελιώδες όριο της εμπειρίας μας. Πρόκειται όμως για ένα επίπεδο 'εμπειρίας' βαθύτερο έναντι αυτού της καντιανής γνωσιολογίας. Στον Καντ η "εμπειρία" μας οδηγεί στην γνώση του αντικειμενικού κόσμου. Στο επίπεδο που εννοεί ο ΝΤ. στην 1η παραγρ. μιλώντας για την "πραγματικότητα που μας είναι δεδομένη ως τέτοια" δεν είναι ακόμη δυνατόν να θεωρηθεί το υποκείμενο της γνώσης ανεξάρτητο από το αντικείμενο της γνώσης, όπως αυτό υποτίθεται στην διάκριση μεταξύ «υπερβατικότητας» και «εμμένειας». Η βεβαιότητα μας για την πραγματικότητα δεν έχει τον λογικό χαρακτήρα μιας πρότασης ("περί της" 'πραγματικότητας') που μπορεί να επαληθευθεί ή να διαψευσθεί αντικειμενικά (σαν "η πραγματικότητα" να ήταν το (υπερβατικό) "αντικείμενο της γνώσης μας"). Αυτή η άμεση εμπειρία του πραγματικού, αποτελεί σύμφωνα με τον ΝΤ. ως προς τον λογικό της χαρακτήρα ένα είδος κατανόησης και όχι αντικειμενικής γνώσης. ("Η ίδια η πραγματικότητα δεν μπορεί παρά μόνο να κατανοηθεί", εννοεί: δεν μπορεί να "επαληθευθεί", δεν αποτελεί η ίδια ένα είδος γνώσης, με την κλασική έννοια των εμπειρικά ελέγξιμων, είτε επαληθεύσιμων είτε διαψεύσιμων προτάσεων).

Ανάλυση Πραγράφου 2-σελ.133

Η παράγραφος αυτή συνεχίζει τις θέσεις της προηγούμενης (πρώτης) παραγράφου, διευκρινίζοντας τις περισσότερο μεσω αναφορών σε εκείνες τις θεωρίες «στον αιώνα μας» (19^{ος}!), έναντι των οποίων ο ίδιος θέλει να διαφοροποιηθεί. Οι θεωρίες αυτές ή οι φιλόσοφοι που τις εκπροσωπούν δεν κατονομάζονται ωστόσο. Μπορούμε όμως να πούμε γενικά ότι αναφέρεται σε θεωρίες που υποθέτουν μια ανεξάρτητη από την εμπειρία μας υφιστάμενη πραγματικότητα (κάνουν μια μεταφυσική υπόθεση), την οποία μπορεί ο άνθρωπος να γνωρίσει έμμεσα αλλά έγκυρα μέσω της εμπειρίας. Η προϋποτιθέμενη αυτή (απόλυτη, καθ'εαυτήν) πραγματικότητα, είναι εξ ορισμού απρόσιτη σε εμάς και μας δίδεται έμμεσα ως φαινόμενο ή μέσω των παραστάσεων ή εννοιών κλπ. που συγκροτεί η συνείδηση για αυτήν. Το σχήμα αυτό προέρχεται σε γενικές γραμμές από την κλασική παράδοση της γνωσιολογίας, όπου επίσης προϋποτίθεται μια ανεξάρτητη από την εμπειρία (και άρα μη προσβάσιμη στον άνθρωπο) απόλυτη πραγματικότητα, η οποία 'απεικονίζεται' με διάφορους τρόπους ως παράσταση/ιδέα κλπ. (Ντεκαρτ, εμπειρισμός, Λάιμπνιτς) στην συνείδηση, πράγμα που ισχύει με διαφοροποιήσεις κατά βάσιν και για τον Καντ. Για την εποχή του («στον αιώνα μας») ο Ντίλταϊ μπορεί να είχε κατά νούν τον Johann Friedrich Herbart (1776-1841, γερμανό φιλόσοφο, εκκινεί από το καντιανό «πράγμα καθ'εαυτό») ή/και τον Herbert Spencer (1830-1903, άγγλο φιλόσοφο, εκκινεί από εμπειρισμό/θετικισμό ως προς την γνωσιολογία [εκτός αυτού εισάγει και δαρβινιστικές ιδέες στην μεταφυσική]).

Στην 2η παραγρ. ο Ντ. σκιαγραφεί την αντίθετη αυτής της γνωσιολογίας προς την δική του. Βασικοί άξονες αυτής της γνωσιολογίας είναι: α) μια ψυχολογική υπόθεση, β) μια φυσικαλιστική υπόθεση και γ) μια μεθοδολογική αρχή αναλογίας.

Ερμηνευτικά σχόλια:

Η ιστορική παράδοση θέτει μεταφυσικά (δηλαδή a priori) μια διάκριση μεταξύ πνεύματος και ύλης, την ύπαρξη δηλαδή δύο ανεξάρτητων αρχών: μιας πνευματικής/νοητικής και μιας υλικής αρχής (κλασική ονομασία: το πρόβλημα της σχέσης «ψυχής-σώματος».

Γνωσιολογικά η διάκριση αυτή εκφράζεται στην διάκριση μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου της γνώσης (που νοείται κάτω από αυτές τις μεταφυσικές προϋποθέσεις ως ανεξάρτητο αντικείμενο του εξωτερικού/υλικού κόσμου).

Υπό αυτές τις προϋποθέσεις:

με την "ψυχολογική υπόθεση" για την εξήγηση της γνώσης ο Ντ. εννοεί προφανώς: την κλασική θεωρία, σύμφωνα με την οποία μέσω της εμπειρίας «απεικονίζεται» στην συνείδηση μια πραγματικότητα που υφίσταται ανεξάρτητα από την ανθρώπινη εμπειρία (βλ. και τις εξηγήσεις πιο πάνω). Η συνείδηση κατέχει μόνο "παραστάσεις των αντικειμένων" («ψυχή»: συνείδηση/νούς/διάνοια κλπ.).

με την "φυσικαλιστική υπόθεση" ο Ντ. εννοεί προφανώς την θεωρία, σύμφωνα με την οποία η ανεξάρτητη από την συνείδηση πραγματικότητα είναι υλική και οι παραστάσεις που σχηματίζουμε για αυτήν στην συνείδηση προκύπτουν από την εμπειρία (μεθοδοποίηση της δυνατότητάς μας να δεχόμαστε (υλικά/φυσικά) ερεθίσματα μέσω των αισθητηρίων μας οργάνων (φυσική/σωματική διαδικασία) → εμπειρική μέθοδος, παρατήρηση, φυσικές επιστήμες)

με την "μέθοδο της αναλογίας" ο Ντ. εννοεί προφανώς την (επίσης μεταφυσική παραδοχή), ότι υφίσταται μια δομική αντιστοιχία μεταξύ πνεύματος (που συγκροτεί παραστάσεις) και υλικού κόσμου αντικειμένων (που απεικονίζονται). Σύμφωνα με την «μέθοδο» αυτήν δεχόμαστε ότι η ανεξάρτητη από την εμπειρία μας πραγματικότητα έχει δομή τέτοια που "αναλογεί" στις νοητικές παραστάσεις

(εικόνες, έννοιες, ιδέες κλπ.) που σχηματίζει η συνείδηση (και υπ' αυτήν την έννοια μιλάμε για γνώση).

Όλα τα προηγούμενα αποτελούν όμως μεταφυσικές θέσεις που τίς θέτουμε υποθετικά ως a priori και καθόλου δεν αντιστοιχούν κατά τον Ντίλταϊ στον τρόπο που δίδεται στην συνείδησή μας η ίδια η πραγματικότητα, για την οποία έχουμε μια αδιαμφισβήτητη βεβαιότητα. Τα ερωτήματα που τίθενται σχετικά με την δυνατότητα και την 'αλήθεια' της αναπαράστασης αυτής κατά τον Ντ. δεν μπορούν να λυθούν ικανοποιητικά, διότι οι μεταφυσικές αυτές προϋποθέσεις (δηλαδή ο χωρισμός ψυχής/σώματος, πνευματικής και υλικής αρχής), που δέχονται οι φιλοσοφίες αυτές a priori το εμποδίζουν ήδη.

Ανάλυση Παραγράφου 3-σελ.133

Σ' αυτήν την παράγραφο, ο Ντίλταϊ εισάγει την έννοια του βίου, της κατανόησης και της εσωτερικής αυτοσυνείδησης και ερωτά για την σχέση των κατηγοριών αυτών προς εκείνες της λογικής σχέσης μας με τον κόσμο.

Ερμηνευτικά Σχόλια:

Η «λογική» καλύπτει σχέσεις (παραστάσεων της συνείδησης ή γλωσσικών διατυπώσεων, όπως π.χ. προτάσεων και ανεξάρτητων από αυτές αντικειμένων κλπ.) όπως αυτές περιγράφονται στην παραδοσιακή γνωσιολογία (βλ. ανωτέρω).

Σύμφωνα με τον Ντίλταϊ, βίος είναι η ζωή των όντων που έχουν αυτοσυνείδηση, δηλαδή του ανθρώπου. Ο βίος εκδηλώνεται σε άτομα που λειτουργούν ως ψυχοσωματική ενότητα. Στο επίπεδο του βίου δεν νοείται διαχωρισμός ψυχής-σώματος, το άτομο ενεργεί στοχευμένα ως σώμα μέσα σε υλικό και ανθρώπινο περιβάλλον (σκοπός η επιβίωση, η ίδια η ζωή, και αναλόγως της στόχευσης στρέφει το ενδιαφέρον του, επιλέγει και οργανώνει το υλικό που του δίδουν οι αισθήσεις, συγκροτώντας πράγματα ως σημασίες ή «σημαντικότητες» για τους σκοπούς του βίου (και όχι 'ουδέτερα' αντικείμενα που απεικονίζονται μηχανικά στην συνείδησή του). Έτσι εδώ υποκειμενικό στοιχείο (στόχευση) και αντικειμενικό στοιχείο (αισθητηριακό υλικό) αλληλοπροσδιορίζονται και δεν μπορούν να υπάρχουν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο.

[[Ντίλταϊ, <Κατηγορίες του βίου> στο: <Η οικοδόμηση του ιστορικού κόσμου στις ανθρωπιστικές επιστήμες>, 7^{ος} τόμος της έκδοσης του έργου του [=Gesammelte Schriften, Stuttgart 1958], σελ. 228/229

«Ζωή»/«βίος»: ο Ντ. σημειώνει ότι «περιορίζει» - ως σύμβαση στην χρήση του όρου - την φιλοσοφία της ζωής «μόνο στον ανθρώπινο κόσμο». Η έννοια της ζωής, που εισάγει, αφορά μόνο την ζωή «προσώπων» ή ατομικών υπάρξεων με συνείδηση «εαυτού» (για τον λόγο αυτόν ίσως καλλίτερη απόδοση να ήταν «βίος»???)

Η έννοια αυτή της ζωής «[...] θα αποτελεί το θεμέλιο για όλες τις επί μέρους μορφές και τα συστήματα που εμφανίζονται εντός του πεδίου της, δηλαδή για το βίωμα, την κατανόηση, την έκφραση [...]».

Κατά τον Ντ. (ο.α.) «Ζωή είναι η συνάρτηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ προσώπων, οι οποίες υφίστανται υπό συνθήκες, [που δίδονται] από τον εξωτερικό κόσμο, θεωρούμενη [όμως] η συνάρτηση αυτή ανεξαρτήτως των εναλασσομένων χρονικών περιόδων και τόπων.»

- Συνθήκη εξωτερικού (υλικού) κόσμου αναγκαία (βλ. «ψυχοσωματική ενότητα»).

Όμοια, το **βίωμα** είναι σύστοιχο αποτέλεσμα του βίου στην συνείδηση. Αρα στο βίωμα το υποκειμενικό και αντικειμενικό στοιχείο δεν υφίστανται ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, αλλά αλληλεπιδρούν. Το βίωμα, ως συνειδησιακό αποτέλεσμα των ενεργημάτων της ζωής ενός ατόμου αντιλαμβάνεται «σημασίες» (και όχι ουδέτερα αντικείμενα), δηλαδή: οργανωμένα σε ενότητες ως προς την σημαντικότητά τους για κάποιον βιωτικό σκοπό επί μέρους στοιχεία της εξωτερικής αντίληψης του. Η πραγματικότητα εδώ δομείται από το ενδιαφέρον και την σημαντικότητα των επί μέρους για τους σκοπούς που ενδιαφέρουν σε ενότητες σημασίας (και όχι σε αθροίσματα αντικειμένων).

Η **κατανόηση** είναι η γνωστική λειτουργία, με την οποία μπορεί να προσεγγισθεί το βίωμα και ο κόσμος των σημασιών.

Η διαδικασία βίου-βίωσης-βιώματος δημιουργεί άμεσα την αίσθηση **εαυτού** στο άτομο που ενεργεί καθώς είναι ο φορέας των ενεργημάτων ψυχικά (της στόχευσης και του ενδιαφέροντος) και σωματικά (της αντίστοιχης κίνησης/πράξης).

Το ερώτημα για το κατά πόσον «μπορεί να συλληφθεί λογικά το βίωμα», τίθεται ρητορικά, καθώς η απάντηση είναι αρνητική: Η συνείδηση δεν βρίσκεται «απέναντι» στα βιώματα ή στις σημασίες, ώστε να αναφερθεί λογικά σε αυτές, αλλά το βίωμα είναι η ίδια η λειτουργία της συνείδησης που παράγει τις σημασίες και έτσι υφίστανται πρωταρχικά σε αδιάσπαστη ενότητα.

Παρατηρείται, έτσι, από τον Ντίλταϊ μια γνωσιολογική διαβάθμιση της ανθρώπινης εμπειρίας (με την ευρύτερη έννοια του όρου).

Ως πρωταρχική θέτει την σχέση που έχω εγώ με την εσωτερική μου εμπειρία, πρωταρχική είναι η συνείδηση εαυτού (όπως αυτό εξηγείται ανωτέρω).

Η αυτοσυνείδηση αποτελεί θεμέλιο για την κατανόηση της ξένης ύπαρξης, δηλαδή του άλλου «εγώ».

Σε δεύτερο επίπεδο «προκύπτει» η γνώση της φύσης, με την έννοια της γνώσης ενός αντικειμενικού εξωτερικού κόσμου.

Έτσι, έχουμε σχηματικά:

1^ο γνωσιολογικό ερώτημα: Αυτοσυνείδηση(εγώ) και κατανόηση της ξένης ύπαρξης (του άλλου εγώ), πώς μπορούμε να τα προσεγγίσουμε λογικά; (Εννοημένη απάντηση: με διαδικασία κατανόησης, που δεν πληροί τους όρους της λογικής γνώσης πλήρως)

Β) γνωσιολογικό ερώτημα: γνώση της φύσης. Οικοδομείται πάνω σε ένα τμήμα της βιωμένης πραγματικότητας ως ο αντικειμενικός εξωτερικός μας κόσμος.

Ανάλυση Παραγράφου 4-σελ.133-135

Ο Ντίλταϊ, εδώ, ονομάζει ρητά τις γνωστικές λειτουργίες σύμφωνα με την προηγούμενη ιεραρχηση της γνωσιολογικής σχέσης ως:

α1) αυτοστοχασμό (= τη συνείδηση που έχω εγώ για την εσωτερική μου εμπειρία, μια αυτοαναφορική σχέση, αυτοπάθεια-αυτοσχεσία → αυτοσυνείδηση),

α2) ερμηνευτική (= κατανόηση ξένης ύπαρξης)

β) γνώση της φύσης (ως εννοιακή γνώση αναφερόμενη σε αντικείμενα. Αυτή οικοδομείται υπό την προϋπόθεση των άλλων επιπέδων και καθίσταται δυνατή σε δεύτερο επίπεδο παραγωγικότητας. Το πρωταρχικό είναι το βιωματικό).

Στο κομβικό αυτό σημείο της γνωσιολογίας του παρουσιάζεται από τον ίδιο τον Ντίλταϋ το αίτημα προς τη φιλοσοφία να διεισδύσει στο πρώτο επίπεδο εμπειρίας του πραγματικού με ακρίβεια και πληρότητα.

«Ακρίβεια» σημαίνει εδώ κυρίως να αποφύγει τους μυστικισμούς και να χρησιμοποιήσει ορθολογικά μέσα προσέγγισης (πιθανόν, ο Ντίλταϋ, να έχει κατά νουν τον Νίτσε ή τον Σόπεν χάουερ).

«Πληρότητα» σημαίνει εδώ να αποδώσει όλο το βάθος και την πολυπλοκότητα των διαδικασιών του πρώτου επιπέδου, δηλαδή να εμβαθύνει σε όλες τις απαιτήσεις που θέτει μια εξήγηση της βιωματικής λειτουργίας και όχι να την απλοποιήσει για να μπορέσει να την περιγράψει. αυτά τα για (όλην την αλήθεια και πλήρη πραγματικότητα του βιώματος και του βιωματικού επιπέδου).

Ανάλυση Παραγράφου 5-σελ.135

Συνοψιση όλων των páραπάνω – συμπεράσματα του Ντ.

Το γνωσιολογικό ερώτημα πρέπει να τεθεί βαθύτερα, ώστε να φθάνει στις πλέον θεμελιώδεις περιοχές της εμπειρίας μας, τις οποίες δεν καλύπτει η καντιανή γνωσιολογία της *Κριτικής του Καθαρού Λόγου*.

Η γνώση της φύσης, στην οποία κυρίως αποσκοπεί η καντιανή γνωσιολογία βρίσκεται σε ένα επίπεδο «παράγωγο» υπό τη προϋπόθεση του πρωταρχικού επιπέδου της βίωσης.

Θεωρεί δε ότι εάν αναλυθεί σωστά το πρωταρχικό πεδίο εμπειρίας ως βιωμένης πραγματικότητας, τότε θα μπορέσει να αποδειχθεί, ότι το επίπεδο της γνώσης ενός αντικειμενικού κόσμου είναι παράγωγο και δεύτερο από συστηματική άποψη.

Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιον Πατρών, Αικατερίνη Καλέρη, 2015. Αικατερίνη Καλέρη, «Ερμηνευτική-Φαινομενολογία. Η φιλοσοφία της ζωής του Βίλχελμ Ντίλταϋ (α)». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<https://eclass.upatras.gr/courses/PHIL1817>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».



[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.

- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

